

ПРИНЦИПИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕСУРСАМИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Функціонування суб'єктів господарювання в умовах ринкової економіки передбачає ефективне управління власними і позиковими ресурсами. Досягнення цього важливого науково-практичного завдання потребує розробки комплексного підходу до класифікації та раціонального використання господарських ресурсів. Тому дослідження складу й особливостей розподілу ресурсів суб'єктів господарювання є проблемою актуальною як з наукової, так і практичної точки зору у зв'язку з посиленням конкуренції, екологізації та ресурсозбереження у господарській діяльності, підвищенням вартості ресурсів і їх обмеженістю [5].

У науковій економічній літературі часто зустрічаються посилання на ресурси суб'єктів господарювання та ґрунтовно визначаються аспекти їх ефективного використання [2–3, 6–7, 12]. Розгляд ресурсів здійснює дуже широке коло відомих вітчизняних і зарубіжних науковців: І.А. Бланк, В.В. Бойко, І.М. Бойчик, С.Ф. Покропивний, В.М. Колот, Г.В. Савицька, В.П. Савчук, А.В. Шегда. Але й досі відсутня чітка класифікація ресурсів, особливості управління певними ресурсами майже не визначені; дискусійним є питання оптимального співвідношення ресурсів [4, с. 206; 8, с. 356; 11]. На практиці ця ситуація призводить до зниження уваги власників і менеджерів щодо управління ресурсами,

формування нераціональної структури ресурсів і, відповідно, до браку або надлишку певних видів ресурсів, що впливає на загальну ефективність управління та формує невизначеність результатів господарювання у часі.

Метою статті є дослідження особливостей управління ресурсами суб'єктів господарювання. Пропонується підхід щодо розвитку суб'єктів господарювання на основі раціонального та економічного використання їх ресурсної бази.

Ведення будь-якої господарської діяльності передбачає наявність певного виробничого циклу, в якому керуюча система визначає склад необхідних ресурсів та залучає їх із зовнішнього середовища, здійснює на них свідомий цілеспрямований вплив у внутрішньому середовищі, внаслідок чого отримує певні результати у вигляді створених продуктів (речовинні вироби, послуги, ідеї, технології, інформація) і відходів (зіпсовані продукти, а також ресурсні, виробничі та інформаційні відходи), які потім спрямовує у зовнішнє середовище (рис. 1).

Фактично більша частина часу роботи суб'єкта господарювання витрачається на обробку ресурсів. Ресурси (з французької – допоміжний засіб) – це основні елементи виробничого потенціалу, які має у своєму розпорядженні система та які використовуються для досягнення конкретних цілей економічно-

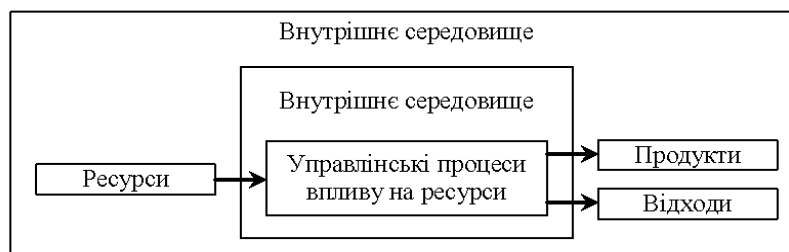

Рис. 1. Принципова схема діяльності суб'єкта господарювання у суспільстві

го розвитку [4]. Економічні ресурси розуміють як можливості, джерела засобів забезпечення виробництва, доходи. Разом з тим у науковій економічній літературі існують різні підходи як до управління взагалі, так і до виробничих ресурсів, зокрема, що і обумовлює неоднозначне ставлення до їх класифікації [8]. Так меркантилісти вважали головним ресурсом золото та срібло, фізіократи – землю та працю. Прихильники марксизму орієнтувалися на трудову теорію вартості, яка виокремлювала дві головні категорії – продуктивні сили (предмети праці, засоби праці, робоча сила) та виробничі відносини (товари як результат виробничих відносин). Послідовники неокласичної школи розробили теорію граничної корисності, де головними економічними ресурсами (факторами виробництва), були: земля, капітал, праця, підприємницькі здібності.

На наш погляд, на сучасне уявлення про склад ресурсів вплинуло розмежування видів обліку. Зараз виокремлюється управлінській (загальний менеджмент, виробничий менеджмент, екологічний облік, технологічний облік), податковий, фінансовий, бухгалтерський, статистичний облік. І якщо в кожному з цих видів обліку до ресурсів є уніфікований підхід, то в управлінському обліку облік ресурсів суб'єктами господарюван-

ня здійснюється індивідуально. Синтезуючи історичний підхід до управління суб'єктами господарювання з позиції сутності ресурсу та його участі у господарській діяльності, з точки зору управлінського обліку ми пропонуємо таку класифікацію ресурсів: людські ресурси; речовинні ресурси; фінансові ресурси; неречовинні ресурси та часові ресурси (рис. 2).

У науковій літературі посилюється увага до управління людськими ресурсами [1, 10]. Цей термін означає сукупність осіб, які виконують певну роботу та знаходяться у певних відносинах з господарюючими суб'єктами. Людські ресурси можна класифікувати за різними ознаками: за соціальною структурою, за участю в діяльності підприємства, за професійною, кваліфікаційною, правовою, статевою та віковою структурою, за стажем роботи, освітнім рівнем.

Під речовинними ресурсами пропонується розуміти всі допоміжні засоби, які мають речовинну форму: природні ресурси; просторові ресурси; виробничі ресурси, до яких належать технологічні, енергетичні, матеріальні та технічні ресурси; високоліквідні речовинні невиробничі ресурси.

Природні ресурси – це та частина природного середовища яку використовує певний суб'єкт господарювання (зем-

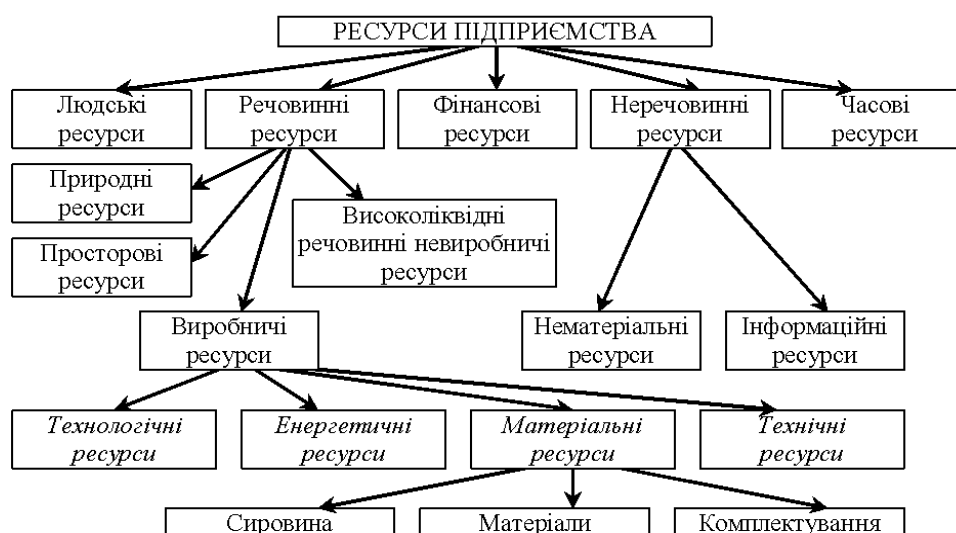

Рис. 2. Класифікація ресурсів суб'єкта господарювання

ля, корисні копалини, вода, ліси, природні угіддя, поголів'я диких звірів, наявність риби) і які перебувають у його розпорядженні. Природні ресурси можна поділити на непоновлювані та поновлювані. Також їх можна розрізнити по тому, наскільки можливість їх споживання в даний час залежить від їх використання у минулому [13, с. 356].

Просторові ресурси відображають характер території та розподілу виробництва суб'єкта господарювання. Просторові ресурси суттєво впливають на вартість суб'єкта господарювання. Наприклад, кліматична зона, місцеположення в межах населеного пункту, зручність комунікацій – все це формує вартість земельної ділянки, будівництва або оренди приміщення.

Виробничі ресурси частіше за все розглядають з позиції їх класичного поділу на основні та оборотні фонди [2, 3]. Проте з позиції ресурсного підходу пропонується інший поділ виробничих ресурсів на технологічні, енергетичні, матеріальні і технічні ресурси. Технологічні ресурси – сукупність формалізованих процесів, правил, навичок, які використовуються при виготовленні продукції, виконанні робіт у сфері виробничої діяльності. Енергетичні ресурси (або паливно-енергетичні) – це засоби живлення технічних ресурсів (газ, електроенергія, вугілля, кокс, бензин і т. д.) [6]. Матеріальні ресурси – це такі предмети праці, які становлять матеріальну основу, готового продукту: сировина, матеріали, комплектування [3]. Сировина – це речовина з якої виробляється готовий продукт. За своїм походженням всі види сировини можуть бути поділені на дві великі групи: промислова й сільськогосподарська сировина. Матеріали – це упакування, мастила, фарби і т. ін. Залежно від участі, яку бере той або інший предмет при виготовленні готового продукту, він може виступати основним або допоміжним матеріалом. Комплектуючі – це допоміжні прилади або речі які допомагають експлуатувати технологічні ресурси: запасні деталі, інструмент, вимірювальні пристрої. Технічні ресурси – сукупність механізмів і машин, а також

систем і засобів управління, які створюються з метою виробництва та транспортування певного продукту.

До високоліквідних речовинних не-виробничих ресурсів ми пропонуємо віднести: цінні папери інших суб'єктів господарювання, дорогоцінні метали, ювелірні вироби, антикваріат, подарунки та інші цінні речі, які не беруть участь у поточній господарській діяльності, але є акумулятором майбутнього доходу і можуть бути у будь-який час обміняні на інші ресурси. На вітчизняних підприємствах практика вкладання коштів у високоліквідні речовинні не-виробничі ресурси має обмежений характер і застосовується переважно у сфері послуг.

У сучасній економічній літературі термін «фінансові ресурси» набув певної сталості, проте визначення сутності цієї категорії у державних нормативно-правових актах відсутнє [11]. Зазвичай під фінансовими ресурсами розуміється сукупність грошових коштів, які є в його розпорядженні у формі доходів і зовнішніх надходжень, призначених для виконання фінансових зобов'язань і здійснення витрат щодо забезпечення розширеного відтворення, платежів з усіх зобов'язань та стимулювання працівників [2, с. 166]. Фінансові ресурси утворюються завдяки двом групам джерел фінансування: власні кошти (внутрішнє фінансування: прибуток, амортизаційні суми, грошові кошти, одержані від продажу майна, стійкі пасиви) та залучені кошти (зовнішнє фінансування: продаж цінних паперів, кредит, операції з валютою та дорогоцінними металами, відсотки і дивіденди за цінними паперами інших емітентів, державні бюджетні субсидії, страхові відшкодування, фінансові надходження від галузевих структур, асоціацій, концернів). Початкове формування фінансових ресурсів відбувається в момент створення суб'єкта господарювання за рахунок статутного капіталу.

Під неречовинними ресурсами суб'єктів господарювання пропонуємо розуміти сукупність нематеріальних та інформаційних ресурсів, тобто ресурсів, які не мають речовинної форми. За природою походження неречовинні ресурси вини-

кають або завдяки новим, унікальним знанням у будь-якій формі, або через рідкісність ресурсів (природну чи організовану).

Нематеріальні ресурси – це сукупність об'єктів інтелектуальної власності, яка застосовується для визначення результатів творчої праці людини, позначення належності таких результатів творчої праці відповідним суб'єктам творчої діяльності, закріплення за цими суб'єктами особистих немайнових і майнових прав, пов'язаних із розробкою та використанням створених ними інтелектуальних продуктів. У складі об'єктів інтелектуальної власності виокремлюють: об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, зазначення походження товару, фірмове найменування, способи захисту від недобросовісної конкуренції), об'єкти, що охороняються авторським правом і суміжними правами (твори в галузі науки, літератури та мистецтва, комп'ютерні програми, бази даних, топології інтегральних мікросхем, права виконавців), інші (нетрадиційні) об'єкти інтелектуальної власності (раціоналізаторські пропозиції, ноу-хау, комерційні таємниці) [3, с. 128]. Похідною категорією, яка виникає внаслідок володіння правами на нематеріальні ресурси та забезпечує їх використання, є нематеріальні активи, до складу яких включають: права, що з'являються внаслідок володіння підприємством (патенти на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, свідоцтва на знаки для товарів і послуг, найменування місця походження товару, фірмове найменування); права, що виникають внаслідок володіння підприємством об'єктами авторського права (твори науки, літератури, мистецтва, комп'ютерні програми, бази даних, топології інтегральних мікросхем) та суміжними правами (права виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення); права на використання створених на підприємстві нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності (раціоналізаторських пропозицій, «ноу-хау», комерційних таємниць тощо); права на користування земельними ділянками та

природними ресурсами; монополні права та привілеї на використання рідкісних ресурсів, включаючи ліцензії на здійснення певних видів діяльності; організаційні витрати на створення підприємства; права, що з'являються внаслідок укладених підприємством з іншими організаціями ліцензійних угод на використання об'єктів інтелектуальної власності [3, с. 139]. Нематеріальні активи є показником розвитку нематеріальних ресурсів [7].

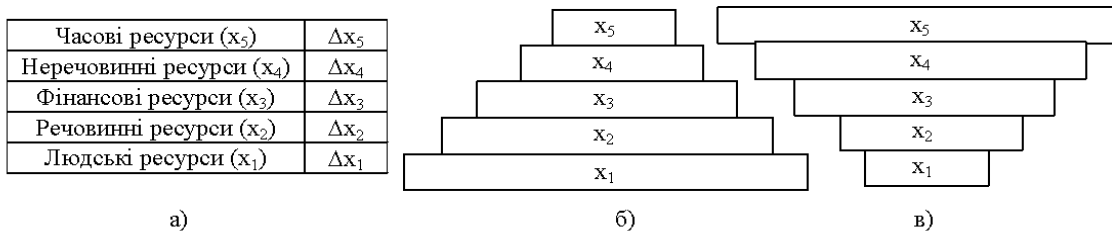
До інформаційних ресурсів можна віднести інформацію, яка отримується та створюється працівниками та посередниками суб'єктів господарювання завдяки комунікаційним процесам і накопичується в інформаційній системі або у певних носіях інформації підприємства та суб'єктів його зовнішнього середовища. Інформація – це сукупність повідомлень, які відображають конкретний аспект явища або події виробничо-господарської діяльності. Під інформаційною системою розуміємо сукупність (єдиний комплекс) персоналу, устаткування і процедур, призначену для збору, опрацювання, аналізу та розподілу у встановлений час достовірної інформації, необхідної для підготовки і прийняття певних рішень. Носіями інформації є документація: документи, дискети, диски, графіки, перфострічки, перфокарти, магнітні стрічки, плакати, схеми, які відображають дані про факти, події, явища. Інформаційні ресурси є потужним засобом зв'язку та просування продуктів у зовнішнє середовище і відіграють значну роль в економічній безпеці.

Часові ресурси (ресурси часові) – це фонд часу, який має суб'єкт господарювання для реалізації мети, заради якої він існує [4]. У контексті запропонованої класифікації ресурсів часовий ресурс розглядається не тільки в рамках кадрової або виробничої діяльності, а і як елемент стратегічного орієнтування організації та можливості існування суб'єкта господарювання в зовнішньому середовищі взагалі. В умовах тенденцій скорочення життєвого циклу товарів, підприємств і ринків, а також посилення динаміки НТП часовий ресурс набуває для суб'єктів господарювання все більшого значення.

Авторський аналіз діяльності вітчизняних промислових підприємств (склад ресурсів яких є найбільш складним, порівняно із підприємствами сфери послуг) свідчить про те, що структура ресурсів суб'єктів господарювання формується ними індивідуально залежно від їх можливостей, життєвого циклу, сфери діяльності, асортименту товарів і впливу зовнішнього середовища [9]. На наш погляд, внаслідок впливу вищенаведених чинників, універсальної ідеальної структури ресурсів суб'єктів господарювання не існує, але при її побудові треба звертати увагу на ієрархію формування ресурсів та їх співвідношення при економічному зростанні або спаді суб'єкту господарювання (рис. 3).

ведені види ресурсів формуються з оглядом на цей вид ресурсу.

На практиці в ефективно діючого суб'єкта господарювання співвідношення вищенаведених п'яти ресурсів не є однаковим, тобто $x_1 \neq x_2 \neq x_3 \neq x_4 \neq x_5$, але їх межі незначно коливаються лише в певному діапазоні: $\Delta x_1; \Delta x_2; \Delta x_3; \Delta x_4; \Delta x_5$ (рис. 3а). При суттєвих розбіжностях між обсягом і якістю ресурсів спостерігається недовикористання ресурсного потенціалу, тобто недоотримання потенційного прибутку (рис. 3б) або це призводить до втрати влади керуючою системою (рис. 3в) і подальшого продажу або банкрутства підприємства. Тому для сталого економічного розвитку суб'єкта господарювання необхідно сформувати

- а) раціональне співвідношення ресурсів;
- б) нераціональне співвідношення ресурсів (недовикористання загального потенціалу);
- в) нераціональне співвідношення ресурсів (втрати влади керуючою системою).

Рис. 3. Ієрархія та співвідношення структури ресурсів суб'єкта господарювання

Ієрархічно підґрунтям розвитку суб'єктів господарювання є людські ресурси (x_1). Люди народжують ідею створення нового бізнесу і під її втілення підбирають інші ресурси. Другими за значенням для суб'єкта господарювання є речовинні ресурси (x_2). Функціонування суб'єкта господарювання можливе лише у випадку, якщо є природні умови, певна територія для виробництва та виробничі потужності. Третім ресурсом є фінансові ресурси (x_3), завдяки наявності яких можливо організувати виробництво та оплату праці людських ресурсів. Четвертим ресурсом, який допомагає виробництву і в той же час розширюється в ході виробничої діяльності є неречовинний ресурс (x_4). П'ятий – це часовий ресурс (x_5), який є елементом стратегічного орієнтування суб'єкта господарювання та всі вищена-

власну ефективну структуру ресурсів і після цього змінювати обсяг та якість ресурсів (зменшувати або збільшувати залежно від стану зовнішнього середовища), пропорційно дотримуючись умови $\Delta x_1 \sim \Delta x_2 \sim \Delta x_3 \sim \Delta x_4 \sim \Delta x_5$.

Дослідження структури ресурсів суб'єктів господарювання є дуже важливим питанням тому, що воно формує у дослідника концепцію бачення процесів, які відбуваються в організаціях і суспільстві в цілому. Завдяки цьому раціональне оперування ресурсами суб'єктів господарювання дозволяє підвищити ефективність їх економічної діяльності та досягти сталого розвитку. Результати, отримані в процесі проведеного дослідження, дають можливість подальшого удосконалення загальних науково-методичних основ управління.

Список використаної літератури

1. Армстронг М. Практика управления человеческими ресурсами. 8-е изд. / пер. с англ. под. ред. С.К. Мордовина / М. Армстронг. – СПб.: Питер, 2008. – 832 с.
2. Бойчик І.М. Економіка підприємства: навчальний посібник / І.М. Бойчик. – К.: Атіка, 2002. – 480 с.
3. Економіка підприємства: підручник / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
4. Економічна енциклопедія: У 3-х т. Т. 3 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К: Видавничий центр «Академія», 2002. – 952 с.
5. Лисенко Ю. Екологічний підхід до управління підприємством: проблеми і перспективи / Ю. Лисенко, А. Садеков // Економіка України. – 2003. – № 5. – С. 33–39.
6. Назюта Л.Ю. Анализ структуры потребления топливно-энергетических ресурсов на металлургических предприятиях Украины / Л.Ю. Назюта, А.С. Рібко, А.В. Губанова // Экотехнологии и ресурсосбережение. – 2006. – № 2. – С. 14–21.
7. Притуляк Н.М. Ефективність використання нематеріальних активів / Н.М. Притуляк // Фінанси України. – 2001. – № 11. – С. 41–45.
8. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 495 с.
9. Сардак С.Е. Потенціал маркетингу в удосконаленні механізму господарювання промислових підприємств: Автореф. ... канд. екон. наук: 08.02.03 / С.Е. Сардак. – Дніпропетровський національний університет. – Д., 2005. – 16 с.
10. Управління людськими ресурсами: філософські засади: навчальний посібник. – К: ВД «Професіонал», 2006. – 576 с.
11. Хрущ Н.А. Науково-теоретичні основи визначення фінансових ресурсів підприємства / Н.А. Хрущ, Л.А. Приступа // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2005. – Вип. 205. – С. 72–83.
12. Черненко А. Критерии ресурсоотдачи предприятия / А. Черненко // Фінанси України. – 2001. – № 11. – С. 41–46.
13. Эндрес А. Экономика природных ресурсов / А. Эндрес, И. Квернер. – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2004. – 256 с.